

Pritz Pál

Háború és béke

Barcza György és az első világháború

A közhelyek elcsépeelt *igazságok*. Mivel roppant nehéz egyensúlyt tartani a dolgok között, ezért számtalanszor előfordul, hogy valamely közhely tartalmán úgy siklunk el *elcsépeelt* volta okán, hogy közben a lényegről feledkezünk meg. Ez esetben arról, hogy az 1914-1918 között dúlt nagy háború az emberiség történelmében az első olyan küzdelem volt, ahol a korábbiaknál mérhetetlenül több az emberéletben, emberi egészségben bekövetkezett veszteség.¹

Akíró! írásunk szól, nem azok közé tartozott, akik vérrrel, veritékkel adóztak ebben a nagy küzdelemben. Éppen ellenkezőleg. Olyan kiváltságosan jó körülmények között élt magyar urat idézünk meg, aki utaztában – s erre diplomata hivatásából adódóan gyakran kerül sor – Berlinben a Hotel Adlonban, Bécsben, a Hotel Sacherben, Rómában a Via Veneton lévő Hotel Palace-ban, majd a második világháborúban Barcelonában vagy itthon a fővárosban a Hotel Ritz-ben, Bécsben a Hotel Bristolban szállt meg. Ismert, ezek költséges, drága szállodák. Barcza György számára ezek jelentették a természetes életteret. Barcza György életében mégis mély nyomot hagyott ez a négy esztendőes véres dráma. Más ember szenvedésével egybevetve bagatell, de neki mégis veszteség volt, hogy 1916 őszétől 1923 derekáig nem hódol naplóírási szenvedélyének.²

Barcza György 1914 elején utazott első külföldi állomáshelyére, a görög fővárosba, Athénbe. Itt saját házában lakhatott, elegáns szalonjában fogadhatta vendégeit, s életének kellemessége szolgálatában népes személyzete is mindent megtett. Ezzel szemben, amikor 1916 őszétől Koppenhágába vezénylik³ - öt és fél esztendőt állomásozik ott -, akkor csupán egy, a szó valódi értelmét nem ismerve,

---

¹ A háború a legnagyobb büntény az emberi élet ellen, a hatalmasok nem ritka csődjének számtalanszor könnyű kézzel választott szörnyű következménye. Béke és háború kapcsolatára, a háborút megakadályozni hivatott békeszervezetek történetének nagy ívű feldolgozására ld. ünnepelt kollégánk monográfiáját. SZÉKELY Gábor: *Béke és háború. A nemzetközi békeszervezetek története*, Napvilág, Budapest, 1998.

² Barcza György életének kutatását igencsak megkönnyíti, hogy a diplomata pályafutása megismeréséhez kiemelkedően gazdag dokumentációt hagyott az utókorra. Az amerikai egyesült államokbeli Stanfordban lévő Hoover Intézetben elhelyezett Barcza-hagyaték nem kevesebb, mint tizenkét nagy dobozt tölt meg. Míg a visszaemlékezés háromdoboznyi, addig az 1914 elejétől 1947 végéig vezetett naplók hét(!) dobozban nyertek elhelyezést. A nevezetes emlékirat zöme 1994-ben jelent meg. BARCZA György: *Diplomata-emlékeim 1911-1945*. Összeállította és szerkesztette ANTAL László. A jegyzeteket és az utószót BÁN D. András, a bibliográfiai utószót John LUKACS írta. I-II. köt. Európa, Budapest, 1994. – (A továbbiakban: BARCZA 1994). A hagyatékra vonatkozó adatokra ld. BARCZA (1994): II. 239.

³ Ahová egyébként a legnagyobb örömmel ment. Különben Szófiában lett volna a helye. Ismét egy balkáni fővárosban, s előtte már majd három esztendőt töltött Athénben, amely – a fentebb jelzett előnyökkel együtt is, mint írja – olyan volt, mint egy rossz álom. BARCZA (1994): I. 89.

úgymond „*bércaszárnyában*”, olyan környéken lakott, ahol bizony a lakások csak három-négyszobások voltak. Maga Barcza egy egészen új ház negyedik emeletén olyan lakást bérelt, amely „*nagyon szerény, de mégis tűrhető*” volt. Tűrhető, hiszen volt villany, fürdőszoba és lift. Mivel átköltözésekor saját bútorai a görög fővárosban maradtak, ezért a bútorozottan bérelt lakásban egyhangú, sőt kimondottan ízléstelen alkalmatosságok vették körül. Ezen csak valamit enyhítettek a magukkal hozott fényképek, brokátok, szőnyegek.⁴

Barcza György nem volt katona. Bár egy helyütt (hamisan) arra utal, hogy volt pillanat, amikor kötelességének érezte a frontszolgálatot,⁵ ez az érzés – némi malíciával mondjuk – csupán akkor kísérti, amikor az a szörnyű jövő fenyegeti, hogy Athén után Szófiában kell az ő akkori világképe szerint a Föld legnagyobb uralkodóját, I. Ferenc Józsefet⁶ szolgálnia. Ám amikor megtudja, hogy Koppenhágába helyezik, ez a kötelességtudat többé nem kínozza.

Koppenhága - akkor négyszázezer lakosú főváros - Barcza György számára maga volt a békeesség, jólét és boldogság szigete. 1924-ben, majd 1946-ban is igen meleg színekkel ír a városról. Az idő, ha lehet még inkább megszépítette az emlékeket. 1924-ben így összegez: „*Az ember azonnal látta, hogy ez az ország nem ismeri a háborút a maga összes nélkülözésével, semleges földön voltunk, ahol gazdagság és nyugalom uralkodott. Ez a mi szegény, kiéhezett, háborús rohanásban élő országaink után nagyon jót tett az embernek és a békeidőkre emlékeztetett.*”⁷

Koppenhágában 1914-ig egyetlen értelme volt az Osztrák-Magyar Monarchiának követséget fenntartania: döntően a két uralkodó presztíziséért, s nem a nem túlságosan élénk kapcsolataik ápolásáért. Ennek megfelelően csupán a követből, egy beosztott diplomatából és egy irodai alkalmazottból állt a misszió.⁸ Munkájuk szinte alig akadt. A fáma szerint – „*nem kitalált anekdota*” hangsúlyozza 1924-es emlékiratában Barcza György⁹ – a követ és beosztottja gyakorlatilag csak a pályaudvaron látták egymást, amikor az egyik elutazott, a másik pedig megérkezett. A követnek évente

---

⁴ „*eine zwar sehr bescheidene aber immerhin leidliche Wohnung*”. (Barcza Bécsből 1923. július el-sején Rómába utazik. Megérkezve az örök városban, a Via Veneto-n lévő Palace szállóban július 9-én - az utat elejétől megelevenítve - kezdi ismét gépelni 1916 őszen abbahagyott naplóbejegyzéseit. *Immáron magyarul*. Addig németül írt. Ahol az vélelmünk szerint szükséges, ott jegyzetben az eredeti szöveget is közöljük.) Hoover Institution Archives, Stanford, California. György Barcza Nagyalásonyi Papers, Box 2, Kopenhagen 1916-1918. (A továbbiakban: Kopenhagen) 6/95. – 2011 őszen az a szerencse ért, hogy a Hoover Intézetben saját kutatásaikat végző Balogh Margit és Bognár Szabina jóvoltából az egész naplófolyamról szinte hiánytalan digitális másolatot kaptam. Ennek kutatása során vált világossá, hogy 1924 októberében Barcza György már készített egy korai emlékiratot. Ezzel az 1916 ősze és az 1918 ősze közötti időszak elmaradt naplóbejegyzéseit pótolta. Ezért van az, hogy a továbbiakban majd több alkalommal az 1924-ben, illetve 1946-ban írt memoár szövegét hasznosítjuk elbeszélésünk során, s ahol szükséges, ott ütköztetjük a két szöveget. Az első szám a forrás oldalszámát, a perjel utáni szám a digitális felvétel számát adja meg.

⁵ Ld. erre „*Emlékirat és napló avagy emlékirat a naplóban*” című írást. (Kézirat).

⁶ Kopenhagen 1/90. – 1946-ban is igen nagy respektussal ír a volt uralkodóról, de már nem tartja a Föld legnagyobb uralkodójának. BARCZA (1994): I. 91-92.

⁷ Kopenhagen 3/92.

⁸ És ehhez jött még természetesen a segédszemélyzet. Kopenhagen 7/96., illetve BARCZA 1994, I, 96.

⁹ Kopenhagen 7/96. („...es ist keine erfundene Anekdote”).

háromhavi szabadsága volt. Előfordult, hogy egy alkalommal az irodista elfeledte feladni a beosztott diplomatát visszarendelő táviratot, így a követség irányítás nélkül maradt. Ezért azután volt mit csodálkoznia a munkában sem volt beosztottnak, amikor néhány hónap múltán megkapta a Ferenc József rend tisztí keresztjét. Kitüntetésének indoklása szerint az ügyvivői teendőiknek a „*legnehezebb időkben*” tett eleget. Nehézségekről különben sem volt szó, hiszen volt olyan esztendő, amikor az éves teljes követségi táviratforgalom húsz, azaz húsz darabra rúgott.¹⁰

A háborúban a többi semleges országgal egyetemben Dánia is számottevő jelentőségre tett szert. A központi hatalmak s az antant közötti élet-halál harcban jó megfigyelőhelyekké váltak. Érdemes lett ezeken a posztokon több diplomatát állomásoztatni, akik híreket szereztek be, majd azokat újságcikkek elhelyezésével törekedtek manipulálni; árgus szemmel olvasták a napisajtóból kielemezhető fontos híreket, összefüggéseket. Geopolitikai adottságai okán a dániai követségnek első helyen Oroszország, második helyen Nagy-Britannia megfigyelése volt a feladata. Míg Görögországban lényegébe már a háború elején a központi hatalmak politikai csatát vesztek, az ottani követségen a munka abban csúcsonyult ki, hogy a görögöket a központi hatalmak várható győzelméről győzködjék, így akarták Athént legalább a formális semlegességben megtartani,¹¹ addig a hatalmas Németországgal szomszédos Dánia tényleges semlegességének megőrzése a diplomatáknak nem jelentett nagyobb feladatot, hiszen az aprócska állam vezetői tisztán látták: ha nem maradnak semlegesek, akkor a szomszédóriás Németország pillanatok alatt megszállja országukat. Ám a lakosság zöme ott is inkább az antanttal rokonszenvezett, s ez ellen diplomáciai síkon is lehetett valamit tenni.¹²

A követség létszáma megnövekedett, de a színvonal vélhetőleg nem tartott azal lépést. Egyetlen konkrét esetből természetesen megengedhetetlen általános következtetést levonni, de egy-egy súlyos tény elhanyagolása is hasonló hiba lenne. Amit tehát elbeszélünk az az, hogy a világháború kirobbanásakor Széchényi Dénes gróf¹³ a dán kormány szándékát kipuhatólandó felkereste Erik Julis Christian Scavenius külügyminisztert¹⁴. Amikor a követ meghallotta, hogy a fogadó ország a legszigorúbb semlegesség álláspontján marad, akkor ezen tény feletti örömeben világossá tette: ha valóban kitartanak a semlegesség mellett, akkor a háború befejezése után az 1864-ben elvesztett Schleswignél területi engedményekre számíthatnak Németország hálijaként. Scavenius természetesen a Berlin rováására kilá-

---

¹⁰ Uo. és 8/97.

¹¹ A görögök viselkedéséről Barcza egészen szenvedélyesen ír. „*Korlátlan politikai prostitúció*”-t emleget, az ország „*egész politikai függetlenségét önként feladta, s magát antant-gyarmattá alázta le.*” Szerinte Görögország „*becstelen*” politikája még az antant részéről is – úgymond – megvetését váltott ki. Bár a görögök velünk szemben semlegességükről beszéltek, de nem akadályozták meg, hogy Athén utcáin az antant ügynökei letartóztassák, sőt meggyilkolják állampolgárainkat. Uo.11/100.

¹² „*Dánia nemzeti aspirációk nélküli ország, vagy csaknem olyan, mert Schleswig kérdése nem játszik olyan szerepet, amely az ország semlegességét veszélyeztetné.*” Uo. 9/98.

¹³ (1866-1934) 1909-1918 között vezette a követséget (Norvégiába is akkreditálva).

¹⁴ (1877-1962) 1913-1920 között volt külügyminiszter. Nem tévesztendő össze Harald Roger Scavenius-szal (1873-1939), aki 1920-1922 között külügyminisztere Dániának.

tásba helyezett gesztusról Ulrich Brockdorff-Rantzau grófort,¹⁵ az ottani német követet is tájékoztatta, a felháborodott követ pedig Berlinnek jelentett. Barcza elbeszélése szerint – s pontosságában aligha lehet kételyünk¹⁶ – Brockdorff ugyan protokolláris alkalmakkor nem csupán a diplomácia szabályait tartotta be, de a tökéletes világhi megnyerő modorát, alig felülmúlható szívélyességét is megőrizte velük szemben, ellenben Széchényi Dénes soha többé nem tudta elérni azt, hogy azután a német követ valahol is vele együtt mutatkozzék meg.¹⁷

Barcza árnyalt képet fest a dán közvéleménynek a semlegességhez való viszonyáról. A királyi udvar nagyon gondosan ügyelt az egyenlő távolságtartásra. A porosz királyi családdal való közeli rokonságát (Alexandra királynő született Mecklenburg-Strelitz hercegnő, a német koronahercegnő testvére) angol és orosz rokonságaival egyensúlyozza ki. A jelentős vagyonnal és politikai befolyással rendelkező nemesség ellenben alapvetően angol vagy francia orientációjú, csak néhány ház van telis tele német rokonsággal. Az üzleti világ áruit Franciaországból és Angliából szerzi be, így rá van utalva ezen országok jóindulatára. A hadsereg ugyan nem felel a poroszoktól elszenvedett nagy vereséget,¹⁸ amikor 1864-ben Dánia elvesztette Schleswig, Holstein és Lauenburg hercegséget, ám ennek – meglátása szerint – alig van szerepe. Egyedül a tanultak és a még többet tanult tudósok világában van több szorgos híve Németországnak, miközben a sajtó – ha igyekszik is korrekt lenni – nehezen leplezi antantbarátságát.¹⁹

És a központi hatalmaknak a semleges országok gazdasági szempontból is fontossá váltak. A hadigazdálkodás során mind nagyobb hiány keletkezett nyersanyagokban és termékekben. Ezek beszerzése (számos esetben kompenzációs ügyletek keretében volt csak megoldható), a gazdasági kapcsolatokat szabályozó egyezmények karbantartása, azok lehetőség szerint kedvezőbb megállapodásokra váltása sok munkát igényelt.²⁰

A semleges országok kémközpontokként is fontossá váltak. Az egymással háborúzó országok ügynökei a semleges államok földjén keresztül jutottak célállomáshoz. Míg német–francia viszonylatban Svájc vált első osztályú kémközponttá, addig német–orosz viszonylatban – fővárosaival és kikötővárosaival – Skandinávia töltött be hasonló szerepet.²¹

Barcza György munkája is (a protokolláris teendőin túl) zömmel a sajtófigyelés volt. Bár megérkezésekor nem tudott dánul, ám fölényes német, s az akkor még ugyan nem

¹⁵ (1869-1928) A követ egyébként Schleswigben született, 1909-1912 között Budapesten főkonzulként szolgált, Koppenhágában 1912-1918-ban volt követ, 1919-ben pedig néhány hónapon keresztül Németország külügyminisztere.

¹⁶ Felesége révén Barcza rokonságban volt a követtel, aki ennek megfelelő melegséggel kezelte őt. Vö. BARCZA (1994): I. 95.

¹⁷ Koppenhagen 15/104, 16/105.

¹⁸ Barcza nem említi, hogy a poroszok Ausztriával szövetségben győzték le Dániát.

¹⁹ Koppenhagen 10/99. A svéd közvélemény közben döntően német-, a norvég pedig angolbarát.

²⁰ Uo.

²¹ Nem beszélve arról, hogy Oroszországból csak Skandinávián keresztül lehetett Franciaország, Anglia, Spanyolország és Amerika felé közlekedni. Uo. 14/103.

hasonló szintű, de nyilván jó angol nyelvismerete birtokában néhány hét alatt eljutott a dán napilapok megértésének szintjére. A beszélt nyelv ellenben – panaszoja – jelentősen nehezebb, mert a dánok kiejtése érthetetlen, „*a szavakat félig elnyelik*”. Ezen kívül – meglátása szerint – „*nem nagyon gyors felfogásúak*”, taxizásnál gyakorta bosszankodott azon, hogy a sofőr nem értette a megadott utcanevet, azt állandóan betűznie kellett. Ellenben könnyedén boldogult az üzletekben, ahol csaknem mindenki beszél vagy legalább ért németül, „*ha ezt a nyelvet nem is szívesen hallják*” – fűzi hozzá lakonikusan. Franciául ellenben „*senki sem tud*”.²²

A sajtófigyeléshez szorosan kapcsolódott a naponta táviratilag megérkezett hadi jelentések, valamint a hazai újságok olvasása. 1916 késő ősze – írja Barcza, valójában december elejének legnagyobb hadi eseménye Bukarest bevétele volt. A követség tagjait a hír érthetően nagy örömmel és elégtétellel töltötte el.²³

IV. Károly megkoronázására csupán a követ, gróf Széchényi Dénes utazott haza. Barcza az ő és más szemtanúk elbeszélése, valamint a sajtó alapján ír a történelmi pompáról, az ezen alkalmából megmutatkozott „*határtalan hazafias lelkesedésről*”. Arról, hogy a ceremóniát megrendező gróf Bánffy Miklós az ünneplők teljes megrökönyödésére a fronton megnyomorodott, megcsonkult katonákból népes csapatot vonultatott fel, Barcza György bizonyosan értesült, ám azt nem jegyezte le.²⁴ Csupán azt az ürmöt, a „*nem okos és nem politikus*” tettet említi, hogy az uralkodó pár még aznap visszautazott Bécsbe. Barcza György nagyon kedvelte a nép- és nemzetkarakterológiai fejtegetéseket – erről majd még bővebben is ejtünk szót –, s ennek jegyében úgy véli: „*gyerekjáték lett volna a fiatal király népszerűségét azzal megalapozni, hogy a királyi pár egy-két hétig Budapesten marad.*” Erre szerinte a „*magyar nép*” alapvető tulajdonságai adtak volna lehetőséget: jó szavakkal és szép gesztusokkal ez a nép „*nem túlságosan nehezen*” kezelhető.²⁵

Amikor Barcza György a magyar népet említi, akkor szokásos módon a *nemzet* szinonimájaként használja a kifejezést.²⁶ A valóságban ellenben csupán a magyar politikai nemzet *magyar ajkú* tagjai számára okozott csalódást az ifjú uralkodó valóban nem kifejezetten szerencsés cselekedete. Hiszen ennek a nemzetnek közel fele nem volt magyar ajkú, s az ő köreibben ekkorra bizony már alaposan tért nyert a különválás gondolata; számukra inkább reménykedést kelthetett IV. Károly elutazása. A koronázási ceremónia igen-igen távoli fényként természetesen a nép

---

²² Uo. 21/110. és 22/111.

²³ (A főváros bevétele december 6-án történt.) Ezzel szemben aggodalommal olvasták a nehéz gazdasági helyzetről otthonról és Németországból érkező híreket. Uo. 22/111.

²⁴ BÁNFFY Miklós: *Emlékeimből*, Budapest, 1943. 7-49.

²⁵ Kopenhagen 23/112.

²⁶ A „*nemzet*” mibenlétére az idők során hatalmas tudományos irodalom jött létre, ám aligha állítható, hogy érdemben tudta volna széles tömegeknek a nemzet időtlenségéről, a néppel azonos voltáról hitt meggyőződését megrendíteni. A tudományos irodalom utóbbi negyedszázados terméséből hatásában kiemelkedik Benedict Anderson: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* c. munkája (New York 1983), amelynek 1991-ben jelent meg az átdolgozott második kiadása, számtalan nyelven lefordították és 2006-tól magyarul is olvasható. *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. L'Harmattan, Budapest.

széles tömegeihez is eljutott, ám a korai elutazásról aligha problémáztak. Megvolt a maguk baja, mind cudarabb életkörülményeik súlya.

A Bukarestbe történt bevonulás után hat nappal, 1916. december 12-én a központi hatalmak a semleges országok útján közös jegyzékben megtették első békeajánlatukat az antantnak. A jegyzék konkrét békefeltételeket ugyan nem tartalmazott, és mérhetetlenül magabiztos hangneme (a központi hatalmak „*bebizonyították legyőzhetetlen erejüket*”, „*az egész helyzet további sikerek reményeire jogosít*”) minden volt csak nem olyan, amelyre az antant kedvezően reagálhatott volna. Hiszen a központi hatalmak számára csupán a pillanat volt kedvező, kilátásaik messze nem voltak azzal összhangban. Németország semmi hajlandóságot nem mutatott az általa elfoglalt belga és lengyel területek kiürítésére, így a december 30-i válaszjegyzék elutasító volt.²⁷

Barcza a békeajánlat megtételéből, illetve annak elutasításából igen messze-
menő következtetésekre jut. Ha akkor befejeződik a háború, úgy szerinte „*nem csupán a kölcsönösen felesleges véráldozat és az európai kultúra értékeinek a végzetes pusztulása szűnik meg, de az a hatalmas, világméretű társadalmi háború is talán elkerülhető lett volna, amely ma tombol, legalábbis normális vágányokra terelődik. Ez bűntény volt az európai civilizáció és a fehér faj ezer esztendő kultúrája ellen, amelyet lépésünk figyelmen kívül hagyása okozott. Ennek következményeit most nem csupán mi, legyőzöttek, de a magukat győztesnek nevezők is csaknem azonos mértékben szenvedik. Akkor a legitimitás elve Európában még megmenthető volt, a cári trón nem kerül a világot fenyegető kommunizmus lángjaiba, Közép-Európa nem vált volna Macedóniává, a politikai és gazdasági problémák kibogozhatatlan konglomerátumává.*”²⁸

E sorok 1924 októberében kerültek lejegyzésre. Megformálásukba az elhúzódozó háború, a forradalmak és ellenforradalom, a békekötés, s minden nyomor ténye alaposan belejátszott. Akkor csak azt lehetett pontosan tudni, hogy a vérontásnak nincs vége. A megállapítás leginkább azért figyelemre méltó, mert azt mutatja, hogy a diplomata egyfelől helyesen veszi észre a háború bűntény jellegét, másfelől bő fél évtizeddel annak befejeződése után sem látja (természetesen messze nem

---

²⁷ GALÁNTAI József: *Magyarország az első világháborúban 1914-1918*, Akadémiai, Budapest, 1974. 296-298. – Vö. Fritz FISCHER: *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18*. Droste, Düsseldorf, 2009. (első kiadás 1961.) 257-266.

²⁸ Kopenhagen 24/113. („*Hätte die Entente damals unser ehrlich gemeintes Anerbieten angenommen, so hätte nicht nur ein beiderseitiges überflüssiges Blutvergiessen und ein der europäischen Kultur verhängnisvolles Zerstörung von kostbaren Werten verhütet werden können, sondern jener grosse soziale Krieg der heute auf der ganzen Welt wütet wäre vielleicht vermieden, jedenfalls aber in normalere Bahnen geleitet worden. Es ist ein Verbrechen an der europäischen Zivilisation und an der jahrtausend alten Kultur der weissen Rasse damals durch die Nichtbeachtung unseres Schrittes verübt worden, an dessen Folgen jetzt nicht nur wir, die Besiegten, sondern auch die die sich 'Sieger' nennen fast in gleichem Masse leiden. Damals wäre in Europa noch das Prinzip der Legitimität zu retten gewesen sein, der russische Zarenthron wäre nicht in den Flammen des weltgefährdenden Kommunismus aufgegangen, Mittel-Europa wäre nicht zu einem Mazedonien geworden, zu einem unentwirrbaren Konglomerat politischer und wirtschaftlicher Probleme die fast unlösbar erscheinen.*”)

egyedül, nézete általános felfogást tükröz) a kirobbanását okozó érdekek mély antagonizmusát, a hatalmas társadalmi mozgásokat, melyekből következően olyan békére, amely a másik fél számára elfogadhatatlan engedményekkel lett volna azonos, nem volt reális esély.

Az 1924-ben készített memoár későbbi pontján is, amikor arról beszél, hogy 1917 nyara minden döntő változás nélkül ért véget, ugyanezt mondja. Tisztességes ajánlatunkat – úgymond – az ellenség magasról utasította el, s ezzel magukra vették a háború folytatásáért és mindazért a nyomorért a felelősséget, amely Közép-Európát elérte.²⁹

„Már 1917 januárjában hallottunk arról, hogy a német hadvezetőség új harci eszközt vet be, amely főleg Angliát kereskedelmében fogja halálosan érinteni.” Így kezdi felidézni Barcza György a korlátlan tengeralattjáró háborút. Az ő feladata a norvég kormány tájékoztatása lett. Az utasításnak megfelelően 1917. február 2-án este 6 órakor jelent meg Christiániában (a mai Oslóban) Ihlen külügyminiszternél. Közlése a külügyminiszternek semmi meglepetést nem okozott, mert a német követtől fél órával korábban már hasonló jegyzéket kapott. A Monarchia presztízse szerint cselekvő diplomata ettől függetlenül ismét „*megindokolta*” a tengeralattjáró háborút, azt, hogy a háború gyors befejezésének vágya teremtette. Magyarázta ugyan, hogy e lépés „*semmiképpen sem irányul*” a semleges államok érdekei ellen, jóllehet – ismerte el azonnal – tudjuk, hogy az tengeri kereskedelmük mozgásszabadságát érzékenyen érinti. A miniszter pedig a jegyzék átvétele közben a kereskedelmükre várható érzékeny károkat említette.³⁰

A német hadvezetőség – olvassuk a „*napló*”-ban – valóságos csodát várt a kiélezett tengeralattjáró háborútól. Azt remélték, hogy néhány hónapon belül Anglia teljesen elszigetelődik. Aztán az első hatások egészen mások lettek: az USA megszakította diplomáciai kapcsolatait a központi hatalmakkal, majd hadat üzent. A német sovínisztákat – így tovább – ez sem rendítette meg. Azt gondolták, csak papíron lesz háború, az amerikaiak maximum egy regimentet küldenek. Közben a dán és a norvég sajtó erőteljesen tiltakozott, a központi hatalmak (főleg Németország) elleni gyűlölet tovább növekedett. Konkrét alapja az indulatnak az volt, hogy a semleges országok hajói nem futottak ki a tengerre, következőleg csökkent az import, az pedig felhajtotta az árakat.

Mivel ellenségeit az antant a háború elejétől blokád alatt tartotta, ezért a tengeralattjáró háborút Barcza utólag visszatekintve *is* – hiszen 1917-ben minden bizonnyal még inkább ezen az állásponton lehetett – indokoltnak tartja. A tekintetben már súlyos kételyeink vannak, hogy az eseménnyel egyidejűleg is úgy vélte: ha azonnal a háború elejétől tart a korlátlan tengeralattjáró háború, akkor *talán* sikert hoz. Ellenben a harmadik évben, nem elegendő eszköz birtokában nem lehetett eredményes.³¹

---

²⁹ Uo. 83/171.

³⁰ Uo. 29/118. és 30/119.

³¹ Uo. 30/119, 31/120. és 32/131. – Abban Barczának teljesen igaza van: azért bélyegezték meg a központi hatalmakat ennek okán barbárnak, mert elvesztették a háborút. Azt ellenben hozzáfűzhetne

Az 1867. évi kiegyezés a Habsburgok birodalmának elaggott építményét alaposan megabroncsolta, de a századelő nemzedékében nem volt elég bölcsesség az elodázhatatlan reformok keresztülvitelére. Így a háború irtalmatlan terhe alatt a harmadik évre a Monarchia már alaposan recsegett-ropogott, a németektől való lemaradásának a következményei mind látványosabban megmutatkoztak. A hoppmesterek azonban évszázados rutinjuk szerint cselekedtek.

A kopenhágai követségre februárban jött meg a hír, hogy Albert Mensdorff-Pouilly gróf, volt londoni nagykövet³² – pedig arra az ég adta világon semmi szükség nem volt – az uralkodó képében rendkívüli küldetésben végigjárja a semleges országokat, hogy a trónra lépés köztudott tényét bejelentse. A dán udvar pedig tudta a dolgát. Amikor a pályaudvarra begördülő vonat húzta szalonkocsiból fáradt eleganciájával a diplomata kilépett, akkor maga a király és egész udvara fogadta ünnepélyesen az élő képmást, aki mellett (a Monarchia dualista szerkezetéből következően) természetesen magyar diplomatának is kellett lennie. Erre a szerepre Csekonics Iván grófot³³ jelölték ki. És a díszes ceremóniákon még utolsót lobbant a Habsburgok birodalmának fénye. A csodaszép franciasággal beszélő nagykövet igencsak éreztette, hogy itt a „nagy nagykövet” egy apró ország szerény udvarának urához szól fáradtan előkelő gesztusaival. Mensdorff-Pouilly ezt annál is inkább megtehetette a francia nyelvel hadilábon álló uralkodóval szemben, mert az kimondottan gyámoltalanul, szinte egészen megszégyenülten viselkedett.³⁴

Barcza György hitelt érdemlő őszinteséggel ír arról, hogy az 1917. évi oroszországi februári forradalom hírének eleinte nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget, mint ahogy a bolsevik szó jelentését sem fogták fel súlyának megfelelően. Ellenben amikor a cárról lemondásáról értesültek, akkor már tisztán látták, hogy világtörténelmi jelentőségű eseményről van szó. Mindezt visszaemlékezése fonalával is érzékelteti. Az oroszországi események elbeszélését itt megszakítja, hogy részletesen előadja nép- és nemzetkarakterológiai megfigyeléseit.

*

Abból a tényből indul ki, hogy jóllehet a skandináv országok Közép-Európától alig egy-két napi útra vannak, mégis akik külföldre mennek, azoknak nem ez, hanem Olaszország, Franciaország vagy Svájc a szokásos úti céljuk. És akik egy luxuszörsön mégis elhajóznak a norvég fjordokhoz, felmennek egészen az északi sarkig, azok se lesznek ennek a vidéknek a jó ismerői. Saját példáját is megemlíti: még 1911 nyarán az Északi Jeges Tengeren a Ferenc József földig utazott fel, közben néhány napot a skandináv országok fővárosaiban is időzött, lettek is benyomásai, de csak az öt és fél esztendő diplomáciai munkája során szerzett alapos ismerete-

---

volna, hogy a minősítéstől függetlenül ez az eljárás a többi háborús eseménynél is embertelenebb volt.

³² (1861-1945) 1904-1914-ben volt londoni nagykövet.

³³ Csekonics Iván (1876-1951) 1901-től dolgozik diplomáciai pályán. Az Apostoli Szentszék mellett, majd Szentpétervárott, Párizsban, Londonban, Washingtonban, Stockholm, Berlinben, Bukarestben, Konstantinápolyban szolgált. A háború kirobbanása után rövid ideig a varsói főkonzulátuson tevékenykedik. A megszerveződő önálló magyar külügyi szolgálat keretében 1919 novemberétől a varsói képviselő, majd követség ügyvivője 1922 márciusáig. 1944-ben a németek Mauthausenbe hurcolták.

³⁴ Kopenhagen 33/122, 34/123/ és 35/124.

ket. Azok alapján állítja, hogy még az átlagosan képzettek is tökéletesen hamis nézeteket vallanak ezekről az országokról. Lényegük, hogy csupa kis országról lenne szó, eljegesedett, hóval fedett erdőkkel, kikötővárosokkal, kivétel nélkül szőke hajzatú és magasan művelt lakossággal.³⁵

Bár Dánia valóban kicsi ország, Svédország Európa egyik legnagyobb országa. A gyorsvonat 54 órán keresztül rohog végig rajta. Másfél évtized során szerzett tapasztalatai alapján a népeket az északiak, a déliek és a köztük lévőek nagy csoportjára osztja. Az északiakat kiemelkedő lelki tulajdonságúaknak látja: becsületesek, megbízhatóak és kitartóak. Ellenben intelligencia, gyors felfogás és értelem tekintetében Európa más népeihez mérve döntően gyengébbeknek tartja. Ezzel szemben a déliek születésüknél fogva intelligensek, találékonyak, temperamentumosak, viszont a becsületesség, megbízhatóság és kitartás ritkábban jellemzi őket. A közép-európaiak pedig természetes átmenetet jelentenek e két népcsoport között.

A diplomata példákon keresztül igyekszik elmélete megalapozottságát alátámasztani. Ha az ember egy norvégnak egy túlságosan könnyen megérthető dolgot mutat vagy magyaráz, akkor mintegy negyed órába telik, amíg az illető tökéletesen megérti, miről van szó. Ha azonban megértette, akkor őszintén és nyíltan megmondja a véleményét. Ha ígér valamit, azt valóban betartja, ha nem ezt teszi, akkor tisztességes nemet mond.

A déliek csoportját először az olaszok példáján magyarázza. Az ott megkérdezett „*néhány másodpercen*³⁶ *belül*” teljesen megérti, mit akar tőle az ember, aztán gyorsan eldönti, hogy mit kell felelnie, majd érdeke szerint udvariasan igenlő vagy nemleges választ ad. Ellenben egészen más kérdés, hogy valóban azt gondolja, hogy valóban őszinte-e. A görög azonnal megérti, sőt kézmozdulatokkal jelzi, hogy miről van szó. Míg az ember beszél hozzá, azt mérlegeli, hogy milyen előnye lehet belőle. Mindezt Barcza György a társadalom különféle rétegeinél egyaránt megfigyelte. Egy görög diplomata maga az udvariasság. Mindent megígér, partnerének mindenben igazat ad és az ember elégedetten, ügyének sikerében távozik tőle. Aztán eltelnek napok és hetek, de semmi sem történik. Ha az ember a görögöt ígéretére emlékezteti, akkor a legudvariasabban újabb ígéretet kap, ha szemrehányást tesz neki, akkor megrendül, bocsánatot kér. Ismét eltelnek napok és ismét nem történik semmi. Sima visszautasítást ott a legritkábban lehet hallani, de legritkább az ígéret bevéltása is.³⁷ Skandináviában az embernek a legalaposabban kell az ügyet megbeszélni, a válasz gyakran csak néhány nap múlva születik meg, de az ember számíthat rá. Amit hallott, az úgy van, s az ígéret teljesül. Ha az északi tisztviselő valamit nem akar, akkor egyenes nemet mond. Az alakoskodás déli szokás és nem csupán a diplomáciai életet, a hétköznapiakat is alaposan megnehezíti. „*Röviden szólva: az északi nem in-*

---

³⁵ Uo. 39/128. és 40/129. – Egyszer az egyik ismerőse úgy látta, hogy Barcza gyakran Stockholmban tölti vasárnapjait. Ez olyan – mondja joggal – mintha egy budapesti vagy bécsi Hamburgba vagy Firenzébe kirándulna vasárnaponként. Uo. 41/130.

³⁶ Uo. 43/132. - Bizonyosan tévedésként a német eredeti szövegben másodperc helyett „*perc*” olvasható.

³⁷ Uo. 43/132.

*telligens, de nagyon tisztességes és megbízható, a déli nagyon intelligens, gyakran zseniális, ellenben őszintétlen, megbízhatatlan és alattomos.*³⁸ A közép-európai mindezeket a többé vagy kevésbé szép tulajdonságokat festői összevisszaságban egyesíti és a lényege ezért a legnehezebben állapítható meg. E különbségek oka talán a klimatikus különbségekre és a faji keveredésekre vezethető vissza.

Barcza György igen figyelemre méltóan aláhúzza, hogy ő csupán mindezt leírja, azzal sem dicsérni sem elmarasztalni nem akar. Ezen alapállása birtokában kezdi a népek érzelmi életét, az *ügynevezett* – mondja így – erkölcsét, szokásait leírni. Az északi teljesen materialista, testéért él: evés, ivás, testápolás, sport és nem utolsó sorban a szerelem az, amely neki materiális élvezet, amelyben soha nem mond csődöt, s amelynek alaposan áldoz. Sehol nem esznek, isznak, tornáznak és szerelmeskednek annyit és oly nyíltan, mint Skandináviában. A szerelmen a diplomata az aktust érti, tehát az két testileg rokonszenvező fél nagyon gyakran mélyebb érzelmek nélküli találkozása. Férfiak és nők testi szeméremérzetet alig érznek, ápolják és formálják testüket, szépségüket nem takargatják. *„Ez nem erkölcstelen, hanem inkább amorális, a szerelem szórakozás, érzés és temperamentum nélkül, rafináltság és perverzitás nélkül.*³⁹

A nemek egyenrangúak. Gyakran előfordul, hogy érettebb éveikben a lányok szeretőt választanak, és előfordul, hogy férfiak házasságukig nem érintettek nőt. Ez nem csupán a népnél, hanem a felső rétegekben is így van.

A diplomata soha nem hallott arról, hogy Dániában vagy Svédországban párba-joztak volna. Egy alkalommal megkérdezte egyik ismerősét: mi történne, ha egy úriember a másikat nyilvánosan megsértené. – Az nem fordulhat elő, szólt a felelet. Ám, ha mégis megtörténik, akkor az illető a másiknak hátat fordít, majd feljeleníti. Becsületsértésért, rágalmozásért a büntetés olyan magas, hogy mindenki jól meggondolja, akar-e ilyen ügyet. Az egyetlen eset, amikor egy északi embert elhagyja a nyugalma, ha túl sok alkoholt fogyaszt. De többnyire akkor sem lesz a nálunk megszokott kötekedés, verekedés, legfeljebb lármásabb lesz a hangulat.

A pincér, a sofőr és általában a kiszolgálók szidalmazása itt csaknem ismeretlen. Egyszer – meséli másodkézből – egyik kollégája fél óráig hasztalan várakozván egy étteremben odakiáltott a pincérnek: Maga egy hülye, de erre az nevetve mondta: Nem hiszem uram, s méltósággal elment.⁴⁰

Érezhető rokonszenvvel írja Barcza György, hogy Skandináviában valójában nincs olyan uralkodó osztály, amely jogot formálna az általános előírások feletti kiváltságokra. Biztos vagyok benne – állítja –, ha Dánia királya a vonaton egy (nem) dohányzó⁴¹ helyen rágyújtana, akkor a kalauz udvariasan, de határozottan figyel-

³⁸ „Kurz gesagt: der Nordländer ist nicht intelligent, aber-aber ehrlich und verlässlich, der Südländer sehr intelligent, oft genial, aber dafür -unaufrichtig, unverlässlich und heimtückisch.” – Uo. 44/133.

³⁹ „Dies ist nicht unmoralisch, sondern eher amoralisch, die Liebe ist ein Vergnügensakt, ohne Gefühl und Temperament, ohne Raffiniertheit oder Perversität.” – Uo. 45/134.

⁴⁰ A személyzet egyáltalán nem alázatos, se a szidásra, se a borraivalóra, legfeljebb a jó szóra fogékony. Kopenhagen 48/137.

⁴¹ Uo. - Bizonyosan elírás, hogy a naplóban „nem dohányzó” helyett „dohányzó” olvasható.

meztetné, hogy hagyja abba és az uralkodó a felszólításnak valószínűleg azonnal eleget tenne.⁴² Nálunk ellenben (fűzi hozzá, nem habozva a párhuzamot megvonni) a kivételes helyzetben lévők úgy gondolják, hogy rájuk az előírások nem vonatkoznak. Egy tiszt, egy tisztviselő, egy nemes stb. az előírások felett érzi magát, s felháborodik, ha betartására szorítják. Durván szidalmazták a felügyelőket és borralalóval kísérik meg céljukat elérni. Az előírásokat (tér vissza elbeszélése fő vonalához) Skandináviában is kritizálják, de betartják. „Ez – mondja elismerő összegzéssel – az önmagát szigorúan fegyelmező tekintély elismerése és kultúrája.”⁴³

Íme – mondhatnánk – előttünk van egy olyan, világot járt, széles látókörre szert tett hazánkfia, aki élve a munkája adta lehetőségekkel világosan látja a demokratikus irányban fejlődő skandináv világ és a változásért kiáltó hazája mély társadalmi elmaradottsága közötti szakadékot.

Közhely, hogy az 1918-ban győzedelmeskedett magyarországi polgári demokratikus forradalom ezen akart változtatni. Nem kétséges, hogy a most olvasottak alapján Barcza Györgynek *elvileg* széles sávon lett volna oka azonosulni e forradalommal, nemzetközi kapcsolatait pedig latba vetni az óságokat levetni készülő hazájáért. (Elvileg – mondjuk, hiszen a forradalmakkal legtöbbnyire együtt járó károszt, felfordulást kiegyensúlyozott körülmények napfényes oldalához szokott embernek nem könnyű elviselni.). Ő ellenben messze nem ezt tette. Rokonszenv helyett mérhetetlen ellenszenvet tanúsított, támogatás helyett a rágalom özőnét szórta Károlyi Mihály rendszerére.⁴⁴

---

⁴² Mi továbbmegyünk ennél. Hiszen Barcza szemléletes példája csupán *elképzelt*, bár – messzemenően elismerjük – ebben a mivoltában is a skandináv viszonyokat kellőképpen tükröző. Ám éppen az ő visszaemlékezései másik pontját idézve a historikus (Barcza György segítségével) olyan esetet idéz fel, amely nem csupán valószínűleg megtörtént, ám éppen a koronás fők világában esett meg. Arról van szó tehát, hogy az „*Európa apósának*” nevezett VIII. Frederik király 1912-ben váratlan halála messze nem a hivatalos verzió – egy hamburgi kávéházban szívinfarktusban halt meg – szerint történt. Barcza nyomán örömmel jelenthetjük, hogy az uralkodó idős korában is a nők nagy barátja volt. Következőleg Koppenhágából egészen Hamburgig utazott, hogy vágyait egy ottani örömházban csillapíthassa. S közben érte a szívhalál. Aztán a rendőrség kereste-kereste, s a bordélyban talált ismeretlen elhunyt személy fehérneműjén lévő királyi monogram alapján vált csak kristály tisztán világossá, ám ebben a póre valóságában a jámbor polgárok számára közölhetetlenül a király eltűnésének rejtélye. Barcza még azt is elbeszéli, hogy a volt uralkodó életét polgári egyszerűségben élte le. Naponta látták Koppenhágában. Gyakorta és megszokottan üldögte az egyik sétányon kedvenc padján, és az ismert gyalogosokat beszélgetésre invitálta. Ám a historikus az eset kapcsán arra is felhívja tisztelt olvasójának figyelmét, hogy a korabeli skandináv világ demokratizmusa azt már nem viselte volna el, hogy az eset profán volta váljék világossá. Szükség volt a kávéházi mesére. Uo. 18/107. – Megjegyzendő, hogy az 1946-os memoárban Barcza elbeszéli azt a valóban megtörtént esetet, amikor a kedvenc kutyáival vonatkozó uralkodó a kalauz felszólítására az ebet a kijelölt helyre vitte. BARCZA (1994): I. 99.

⁴³ „*Das ist Kultur und Anerkennung der Autorität durch grosse Selbstdisziplin.*” Kopenhagen 18/107.

⁴⁴ Ld. részletesebben PRITZ Pál: *Barcza György és a forradalmak kora*, Történelmi Szemle 2010. 3. sz. 341-355, valamint az 5. jegyzetben hivatkozott tanulmányomat. Az 1924-ben írt visszaemlékezés lényegében egyetlen kérdésben különbözik, de abban nagyon, az 1946-ban megformálttól. Míg a holokauszt árnyékában a forradalommal kapcsolatban még azt a szót, hogy *zsidó*, Barcza György le sem írja, addig 1924-ben szélsőségesen *zsidózik*. A Nemzeti Tanácsban „*Károlyi és a zsidói*” tanácskoznak. Károlyit folyton a „*csőcselék*”, a „*zsványok*”, a „*demagóg, zömmel zsidók*” társaságában emlegeti, akinek politikája „*eszélösen*” naiv. Kopenhagen 145/48.

Hajlamos lenne az ember megkérdezni: vajon ugyanarról a diplomatáról van szó? Nem kétséges, hogy ugyanarról. És akkor vajon miért a két merőben más hang és arculat? A válasz – vélemünk szerint – roppant egyszerű. Nem volt nehéz azonosulni azzal a fejlettebb, mert polgárosultabb skandináv világgal, amely ezért a megértésért cserében az ég adta világon nem kívánt semmit. Sőt – mint fentebb írtuk – a béke, a jólét, a nyugalom szigete volt, abban a világban, amikor nem sokkal odébb szenvedés, nélkülözés volt az általános, s még a fent élők is számtalanszor kerültek nehéz, helyenként irgalmatlanul nehéz helyzetekben. Ellenben a győzedelmes polgári demokratikus forradalom – hiába bizonygatja majd 1924-ben és 1946-ban is hosszú sorokban, hogy az mily gyenge, s ennek okán mily jövőtlen volt – Barcza Györgyöt azzal a rettenettel fenyegette, hogy fennmarad. Éjszakai álmait e jövő lidércessé tette, s még a nappalai sem voltak nyugodtak. Igencsak erős bizonyosság erre az, hogy félelmei éppen a polgári forradalom rendszerének elgyengülő utolsó heteiben, 1919 februárjában-márciusában öltenek testet.

A történész e ponton lentebbi szintre, a krónikására ereszkedhet. Hiszen beszél helyette maga a diplomata. *„Tudtam, hogy a felszámolási munkák hamarosan befejeződnek, s aztán nekem valóban döntenem kell, hogy maradok a magyar diplomáciai szolgálatban, feltéve, hogy mint egykori osztrák-magyar diplomata és Őfelsége kamarása, az új hatalom embereinek egyáltalán kellek-e.”* Ám a mondatnak csupán a rövid első része pontos, az, hogy tudta, az állásának hamarosan vége. Onnan ellenben már ismét meg kell szólalnia a historikusnak. Azért, hogy elmondja: Barcza György majdani olvasóját akarja itt félrevezetni. Hiszen az önálló magyar külügyi szolgálatról rendelkező 1918. évi V. néptörvény kimondta, hogy a demokratikus hatalom kész mindazokat a közös szolgálatból átvenni, akik hajlandóak voltak a hűségesküt letenni, ami minden ilyen helyzet természetes követelménye.⁴⁵

„Ha felosztják a földbirtokokat, akkor a magam és feleségem magánvagyonam minimumra olvad és vége az eddigi jólétnek.” Ebben már volt igazság, bár nem kellett attól tartania, hogy földönfutó lesz. Hiszen a polgári demokratikus forradalom kárpótlás mellett és 250 hold felett rendelkezett a földosztásról.

A nagy jólétnek ellenben valóban vége lett volna.

1924-ben íródott visszaemlékezése egyik pontján Barcza köntörfalazás nélkül megmondja, hogy számára nem a várható béke milyensége, hanem egzisztenciájának várható megroppanása okozta 1918/1919 fordulója körüli hónapokban a legnagyobb félelmet. Az 1919. februári, márciusi hetek kapcsán írja: még az *addiginál* is nagyobb bizonytalansággal, gondokkal teli jövővel számol, *„most már nem a többé vagy kevésbé elfogadható békefeltételekről, hanem otthonunk megmaradásáról és létlehetőségeink elvesztéséről volt szó.”*⁴⁶

⁴⁵ Ld. részletesebben PRITZ Pál: *A magyar külügyi szolgálat keletkezése és története 1930-ig*. IN: *Uő: Magyar diplomácia a két háború között*, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1995. 38.

⁴⁶ Kopenhagen 162/65. és 163/66. („Jetzt handelte es sich nicht mehr um mehr oder weniger annehmbaren Friedensbedingungen, sondern um den Bestand unserer Heimat und um den Verlust unserer Existenzmöglichkeiten.”).

Ezekből a sorokból – súlyuk okán ismételjük – bizony az is kiviláglik, hogy Barcza valójában messze nem tartotta olyan gyenge hatalomnak Károlyi Mihály rendszerét, mint aminek lépten-nyomon beállítja. Bizony nagyon elképzelte, hogy ilyen világra kell készülnie. Ezért van az, hogy „*kénytelen*” nemes álláspontját feladni. Természetesen messze nem volt kénytelen. „*Csak*” éppen az egyéni érdekeit kellett volna Barcza Györgynek *bizonyos határig* hazája érdeke alá rendelni. Különben egyáltalán nem a végtelenségig, hiszen a polgári demokratikus forradalom a tulajdont, a vagyont vérrel-vassal védte. Ám a földkérdés dolgában 1919 februárjában (már végzetesen későn) valóban a *kárpótlás* melletti korlátozásra határozta magát.

Akkoron, ha nem is tömegesen, ha nem is úgy, mint a 19. század derekán a reformkor végén, sokan voltak készen egyéni érdekeiket hazájuk, nemzetük érdeke mögé helyezni.

Barcza György nem tartozott közéjük.

